

ИЗРАЗЯВАНЕ НА ОТРИЦАТЕЛНО ЗНАЧЕНИЕ В АНГЛИЙСКАТА КЛИНИЧНА
ТЕРМИНОЛОГИЯ

Янка Иванова, Илияна Ангелова

Тракийски университет, Медицински факултет
България, 6000 Стара Загора, ул. „Армейска“ 11
ilijanaangelova@abv. bg

EXPRESSING NEGATIVE MEANING IN ENGLISH CLINICAL TERMINOLOGY

Yanka Ivanova, Iliyana Angelova

Trakia university, Faculty of Medicine
Bulgaria, 6000 Stara Zagora, Armeiska str. 11
ilijanaangelova@abv. bg

Abstract

A large number of English clinical terms have negative meanings, expressed by prefixes and suffixes. The objective of the study is to trace these word-formative morphemes and to summarize their use.

Negative morphemes are systematised in detail both by meaning and origin by means of morphological and semantic analysis.

For the purposes of the study, specialized dictionaries and study literature have been used. Negative affinities for the formation of nouns and adjectives have been traced - prefixes such as *a-* (*an-*), *dys-*, *dis-*, *in-*, *non*, *un-*, etc., as well as the negative suffix *-less*.

After the analysis it was found that in almost all cases prefixes of Greek and Latin origin were retained in English terms with no change.

Finally, it is concluded that the knowledge of the proposed affixes as a basic building block in the formation of negative clinical terms is an important factor for their proper use by the specialists.

Key words: *clinical terminology, negative affixes, Greek and Latin origin, English terms.*

Увод

Целта на проучването е да се проследят и обобщят словообразователните морфемии, които предават отрицателно значение в английската клинична терминология.

С помощта на морфологичен и семантичен анализ те се систематизират детайлно по значение и по произход.

За нуждите на изследването са използвани специализирани речници и учебна литература. Издирени са отрицателните представки (префикси) и наставки (суфикси) за образуване на съществителни и прилагателни, като основен градивен елемент на клиничните термини с отрицателно значение.

Клиничната терминология е една от трите групи в медицинската лексика, наред с анатомичната и фармацевтичната номенклатура. В това направление намират място термини от различни специалности за болести, симптоми и синдроми, термини от патоанатомията и патофизиологията, както и наименования за операции, медицински изследвания и лечение. В клиничните термини словообразователните елементи имат важна роля за точността на понятията.

Най-малката значеща част в състава на думата се нарича морфема. От словообразователно гледище думите могат да се разделят на непроизводни и производни. Непроизводни са тези, които са първични, непроизведени от други думи. Производни са тези, които са образувани от други думи чрез прибавяне на различни словообразователни морфемии. Класификацията на морфемите се извършва според тяхната функция – формална и семантична, която показва тяхното единство в морфологичната система. Те биват афиксални и флексийни, или деривационни и релационни (граматични).

Общото понятие за **афикс** включва многообразие от видове морфемии по мястото им в думата спрямо корена и основата, и по предназначение. Префиксите и суфиксите са афикси от

изключително значение за образуването на клинични термини, тъй като уточняват патологични процеси и състояния. Познаването им е особено важно за разбирането и правилната употреба на медицинската терминология от специалиста. За ползващите английски медицински език е необходимо да владеят както правописа, така и изговора на такива думи. Това наложи систематизирането на афиксите с отрицателно значение по техния произход.

Префиксите са едни от най-често използваните елементи при образуването на думи. Те са съставени от една или повече срички, поставени пред корена и показват разнообразни видове връзки. Отрицателните префикси служат да променят значението на думата, към която са добавени, за да ѝ придадат отрицателен смисъл.

ПРЕФИКСИ С ОТРИЦАТЕЛНО ЗНАЧЕНИЕ ОТ ГРЪЦКИ ПРОИЗХОД

Отрицателните префикси от гръцки произход по правило се комбинират с гръцки корени. Съществуват и единични примери за така наречените термини хибриди, които са съставени от гръцки префикс и латинска основа. В медицинския английски език всички тези префикси се употребяват съобразно лингвистичните закони на старогръцкия език.

- **a-, an-** (alpha privativum) – липса, недостиг, недостатък; без-, не- (отговаря на лат. in- и англ. un-)

Префиксът **a-** става **an-** пред гласен звук, а пред **r** се променя в **ar-**. В английските термини е запазен латинският правопис **arr-** без асимилация, за разлика от термините на български.

Съществителни имена:

arrhythmia от лат. arrhythmia, ae, f (*гр. a- без- + rhythmos ритъм, такт*): аритмия – нарушение на ритмичната дейност на сърцето.

atrophy, atrophia, (wasting) от лат. atrophia, ae, f (*гр. a- без- + trophe хранене*): букв. недохранване – намаляване на обема и размера на тъкан, орган или на цялото тяло.

anemia (Am.), **anaemia** (Engl.) от лат. anaemia, ae, f (*гр. an- без- + haima кръв*): анемия, малокръвие – намаляване на броя на еритроцитите и количеството на хемоглобина под нормата.

anorexia (aversion to food) от лат. anorexia, ae, f (*гр. an- без + orexis желание*): анорексия – безапетитие, намален апетит или липса на желание за ядене.

Прилагателни имена:

arrhythmic от лат. arrhythmicus, a, um (*прил. от arrhythmia*): аритмичен, неправилен, нередовен (ритъм).

atrophic, atrophied от лат. atrophicus, a, um (*прил. от atrophy*): атрофичен, отнасящ се до атрофия, атрофиран.

an(a)emic от лат. anaemicus, a, um (*прил. от anemia*): анемичен, малокръвен.

anorectic, прил. от anorexia (*гр. an- без + orexis желание*): потискащ апетита

- **anti-** - против, срещу (отговаря на лат. contra-). Произлиза от гръцкия предлог ἀντί (против, срещу).

Съществителни имена:

antidiuresis от лат. antidiuresis, is, f (*гр. anti против-, срещу- + diuresis уриниране*): антидиуреза – намаляване на обема на отделяната урина от бъбреците.

antigen(s) от лат. antigenum, i, n (pl. antigena) (*гр. anti- против-, срещу- + genes произлязъл*): антиген(и) – всяко вещество, което предизвиква образуване на антитела.

antiperistalsis (reversed peristalsis) от лат. antiperistaltica, ae, f (*гр. anti- против-, срещу- + peristaltica стягане, свиване около*): антиперисталтика – обратна перисталтика: вълна на чревна контракция в посока, обратна на нормалната.

Прилагателни имена:

antibacterial от лат. antibacterialis, е (*гр. anti- против-, срещу- + bakterion пръчка, тояга*): антибактериален – убиващ или потискащ растежа и развитието на микроорганизмите изобщо (не само бактериите).

antibiotic от лат. antibioticus, а, um (*гр. anti- против-, срещу- + bios живот*): антибиотичен – който потиска растежа или разрушава микроорганизми; в pl. antibiotics, n – вещества, които потискат растежа или унищожават микроорганизми.

antiseptic от лат. antisepticus, а, um (*гр. anti- против-, срещу- + sepsis гниене*): антисептичен – който предпазва от инфекция, като потиска растежа или унищожават микроорганизми; в pl. antiseptics, n – вещества, които предпазват от инфекция, като потискат растежа или унищожават микроорганизми.

• **dys-** - затруднение, нарушение; нещо лошо, порочно. Произхожда от глагола δεῖν – не достигам, имам нужда.

Съществителни имена:

dysentery от лат. dysentery, ае, f (*гр. dys- + enteron черво*): дизентерия – възпаление на червата, протичащо с коремни болки и диария с кръв и слуз.

dyspepsia (gastric indigestion) от лат. dyspepsia, ае, f (*гр. dys- + pepsis храносмилане*): диспепсия – нарушено храносмилане.

dyspnea (breathlessness, difficult or labored breathing) от лат. dyspnoea, ае, f (*гр. dys- + рное дишане*): диспнея – задух, затруднено дишане.

Към тази група се отнася още хибридно съществително

dysfunction от лат. dysfunctio, onis, f (*гр. dys- + лат. functio дейност, работа*): дисфункция – нарушение на функцията на орган или система в организма.

Прилагателни имена:

dysenteric, прил. от dysentery (*гр. dys- + enteron черво*): дизентериен - който причинява или се отнася до дизентерия.

dyspeptic, прил. от dyspepsia (*гр. dys- + pepsis храносмилане*): страдащ от диспепсия

dyspneic, прил. от dyspnea (*гр. dys- + рное дишане*): страдащ от задух.

От изброените примери е видно, че префиксите от гръцки произход напълно се запазват в съответните английски клинични термини.

ПРЕФИКСИ С ОТРИЦАТЕЛНО ЗНАЧЕНИЕ ОТ ЛАТИНСКИ ПРОИЗХОД

Подобно на префиксите от гръцки произход латинските префикси се комбинират с латински корени. В тази група не се наблюдават хибридни термини от гръцко-латински произход.

• **contra-** - против, срещу. Латинският предлог contra (против, срещу) се използва и като представка. За някои термини съществуват дублетни или самостоятелни форми с **counter-** (против-). Английският префикс **counter-** също произлиза от лат. contra-, но в развитието на езика през англо-френски е претърпял фонетична промяна.

Съществителни имена:

contraception от лат. contraceptio, onis, f (*лат. contra- против-, срещу- + лат. conceptio зачеване*): контрацепция – предпазване от забременяване.

contraindication от лат. contraindicatio, onis, f (*лат. contra- против-, срещу- + лат. indicare казвам, показвам*): контраиндикация, противопоказание. Дублетна форма: **counterindication**.

contrariety от лат. contrarius, а, um противоположен (*лат. contra- против-, срещу-*): несъответствие, противоречие, противодействие.

counterwork (*лат. contra- против-, срещу- + англ. work работа, действие*): противодействие.

Прилагателни имена:

contrary от лат. *contrarius*, а, um противоположен (лат. *contra-* против-, срещу-): обратен, противоположен, неблагоприятен.

contravolitional (лат. *contra-* против-, срещу- + средновеков. лат. *volitio* воля): непроизволен, неволев, неволен.

counteractive (лат. *contra-* против-, срещу- + лат. *activus*, а, um деятелен, деен): който противодейства, неутрализира, осуетява.

• **de-** - отменяне, отстраняване, лишаване, унищожаване, упадък. Представката идва от латинския предлог *de* (от – предава отдалечаване от нещо, сваляне или слизане)

Съществителни имена:

decalcification от лат. *decalcificatio*, onis, f (лат. *de-* отнемане + лат. *calcium* калций): декалцификация, декалцифициране – обезкалцияване.

deficiency (лат. *deficiens, entis om de-ficio* не достига): недостатъчност.

deformation, deformity (disfigurement) от лат. *deformatio*, onis, f (лат. *de-* отнемане + лат. *formare* оформям): деформация – изкривяване, обезобразяване.

degenetation от лат. *degeneratio*, onis, f (лат. *de-* отнемане + лат. *genus* род, вид): дегенерация, дегенериране – израждане, влошаване.

Прилагателни имена:

deficient (лат. *deficiens, entis om de-ficio* не достига): дефицитен, недостатъчен.

deformative, прил. от *deformation* f (лат. *de-* отнемане + лат. *formare* оформям): склонен да деформира, да обезобразява.

degenerative, прил. от *degeneration* (лат. *de-* отнемане + лат. *genus* род, вид): дегенеративен, който причинява израждане.

• **dis- (di-, dif-)** – в клиничната терминология подчертава разделяне, отдалечаване, отрицание. Формата **dis-** пред съгласната **f** се уподобява, а пред много съгласни (**d, g, l, m, n, r, v**) изпада. Представката често участва в образуването на латинско-английски хибридни съществителни имена, но при прилагателните се явява само пред такива от латински произход. По-долу са посочени единствено примери с чист отрицателен смисъл.

Съществителни имена:

disability (лат. *dis-* = отрицание + англ. *ability* способност): неспособност, безсилие, инвалидност.

disinfection (лат. *dis-* = отрицание + лат. *inficio, feci, factus* заразявам): дезинфекция, обеззаразяване

disuse (лат. *dis-* = отрицание + лат. *usus, us, t* употребяване, ползване): неупотреба, отвикване.

Прилагателни имена:

difficult (лат. *dis-* = отрицание + лат. *facilis, e* лесен): труден, мъчен, нелесен.

disabled, прил. от гл. *disable* осакатявам, правя неспособен (лат. *dis-* = отрицание + англ. *able* способен): неспособен, негоден, осакатен.

disturbing (лат. *dis - turbare* унищожавам, осуетявам): обезпокоителен, тревожен, нарушителен.

• **in- (im-, il-, ir-, i-)** има отрицателно значение, което съответства на българското **не-, без-** (гр. *ἄ*). Според правилата на латинската фонология префиксът може да има пет основни форми, наречени аломорфи. **In-** се употребява пред гласна и твърде често пред съгласна, но пред **l, m, n, r** се уподобява. Пред съгласните **b** и **p** винаги се явява като **im-**.

В действителност има два префикса **in-**, които се пишат по един и същи начин. И двата са латински, но не са свързани помежду си. Вторият префикс **in-** означава **в, вътре в** и пряко идва от съответния предлог. Той също присъства в клинични термини, но те не са предмет на изследването.

Съществителни имена:

incontinence от *incontinentia*, ae, f (лат. *in-* не + лат. *continere* задържам): инконтиненция – незадържане.

incoordination от *incoordination*, onis, f (лат. *in-* не + лат. *cum* със, заедно + лат. *ordo, ini, m ped*): некоординираност, несъгласуваност (на движенията).

immobilization от *immobilisatio*, onis, f (лат. *in-* не + лат. *mobilis* подвижен): имобилизация, имобилизиране – поставяне в неподвижност.

illegitimacy (лат. *il-* не + лат. *legitimus* законен +англ.-acy): незаконност, незаконороденост.

irreversibility (лат. *in-* не + лат. *revertere, pp. reversus* възвръщам се): необратимост, непромененост.

Прилагателни имена:

inactive, прил. от *inactivus*, a, um (лат. *in-* не + лат. *activus* деен, деятелен): неактивен, бездеен, недейтелен, недействащ.

incomplete, прил. от *incompletus*, a, um (лат. *in-* не + лат. *completus* пълен): непълен.

immovable, прил. от *immobilis*, e (лат. *in-* не + лат. *mobilis* подвижен): неподвижен.

illogical (лат. *in-* не + лат. от гр. *logica* логика): нелогичен, непоследователен.

irregular, прил. от *irregularis*, e (лат. *in-* не + лат. *regula* мерило, правило): нерегулярен – неправилен, нередовен.

Някои отрицателни прилагателни от латински произход, не запазват латинския префикс **in-** и се образуват с английския **un-** (от гр. *a-, an-* през лат. *in-* и протогермански *in-*).

unequal, прил. от *inaequalis*, e (лат. *in-* не + лат. *aequalis* равен): неравен, нееднакъв.

uncertain, прил. от *incertus*, a, um (лат. *in-* не + лат. *certus* определен, известен): неизвестен, неясен, неопределен, несигурен.

Въз основа на посочените примери става ясно, че отрицателните префикси от латински произход се предават в английски почти винаги без промяна. Изключение правят утвърдените като английски префикси **counter-** и **un-**. Последният е най-често срещан в английския език като много думи, произлизащи от латински корени, са получили своите отрицания чрез префикса *in-*.

Изводи

Антонимичността на клиничните термини се проявява морфологично чрез добавянето на афикси (най-често префикси) с отрицателно значение към установени клинични медицински термини. От гледна точка на тяхната структура преобладават антоними в бинарна опозиция, образувани с помощта на значителен брой префикси с отрицателно значение.

ЛИТЕРАТУРА

Арнаудова, П., 2003: Медицинска терминология на седем езика. София.

Гандева, Р., Ал. Милев, Й. Братков, М. Порталски, 1975: Гандева, Р., Ал. Милев, Й. Братков, Георгиев, А., Л. Янкова, В. Георгиева, Н. Георгиева1 1992: Английско-български медицински речник. София.

Милев, Ал., Г. Михайлов, 1979: Милев, Ал., Г. Михайлов. Старогръцка граматика. София.

Николова, В., И. Колева, 2004: Николова, В., И. Колева. *Lingua Latina medicinalis*. София.

Порталски, М. Латинска граматика. София.

Стоянов, Ст., 1980: Стоянов, Ст. Граматика на българския книжовен език. София.

Dzukanova, V. Negative Affixes in Medical English. <https://www.academia.edu/9131833>

The Oxford Encyclopedic English Dictionary. Oxford University Press, 1991.